

INNKALLING TIL ÅRSMØTET TIRSDAG 21. MARS – SE BAKSIDEN

GREVLINGEN

MEDLEMSBLAD | NATURVERNFORBUNDET I OSLO OG AKERSHUS (NOA) | NUMMER 1 | 2023 | 42. ÅRGANG

Hovedtema

NATURVERN NYTTER

Et oppmuntringshefte for naturvernere

Naturvernforbundet
Oslo og Akershus

AKTIVITETSKALENDER

Se NOAs hjemmeside og facebook-side for nærmere informasjon om arrangementene.

ÅPEN DAG

Sted: Søndre Sandås, Sognsveien 231, Oslo

Velkommen til Naturvernforbundets lokaler på Søndre Sandås. Det blir bål-kaffe, lett dugnad og hyggelig prat om naturvern og marka! Åpent for alle. Vil du være frivillig på Åpen dag? Kontakt noa@noa.no

Lørdag 18. mars, kl 12:00–15:00

I anledning vårryddedagen blir det fokus på å rydde i nærområdet vårt.

Søndag 16. april, kl 12:00–15:00

Ta med sykkel og få hjelp til å sette den i gang for årets sykkellesong! Vi stiller med ekspertise.

Søndag 14. mai, kl 12:00–15:00

Bli med på guidet smak-på-naturen-tur og oppdag hvilke spiselige vekster som finnes i nærområdet vårt.

MARKADAGEN 2023

Sted: Skullerud Skistadion | Søndag 19. mars, kl 12:00–15:00

Sammen med andre Markaorganisasjoner stiller NOA på årets Markadag på Skullerud. Det blir fuglekassesnekring, naturutstillinger, bål-kaffe, mulighet for skigåing og MYE MER! Åpent for alle

ÅRSMØTE I NATURVERNFORBUNDET I OSLO OG AKERSHUS

Sted: Norges Idrettshøgskole, Sognsveien 220, Oslo, Auditorium Utsikt

Tirsdag 21. mars, kl 18:00–20:30

Velkommen til NOAs årsmøte. Se innkalling på baksiden. Mellom kl 16:00 og ca 17:30 blir det lett servering og omvisning på Søndre Sandås.

FUGLEKASSERENS PÅ FRØNSVOLLEN

Sted: Frønsvollen, Nordmarka

Lørdag 25. og søndag 26. mars, kl 12:00–14:00 begge dager

Det nærmer seg hekkesesong og fuglene kjemper om de beste rugestedene. Det er mange fuglekasser rundt vollen, og vi har dugnad for å gjøre disse rene og klare for nye fugler. Samtidig fører vi en statistikk over hvor mange kasser det har vært reder i. Det kan også bli behov for å reparere kasser, og vi vil bygge flere nye kasser som vi henger opp. For den som vil være med begge dager blir det middag og mulighet for overnatting. Åpent for alle. Hvis du vil ha middag og overnatting, eller har spørsmål, kontakt fv@noa.no

DUGNAD PÅ FRØNSVOLLEN

Sted: Frønsvollen, Nordmarka

Velkommen! For den som vil være med begge dager blir det middag og mulighet for overnatting. Åpent for alle. Hvis du vil ha middag og overnatting, eller har spørsmål, kontakt fv@noa.no

Lørdag 22. og søndag 23. april, kl 12:00–15:00 begge dager

Det blir rydding og vasking inne og ute, snekker- og reparasjonsarbeid.

Lørdag 6. og søndag 7. mai, kl 12:00–15:00 begge dager

Våren har kommet og det er vårdugnad med stell av kjøkkenhagen, saging av materialer og arbeid med bikubene.

Lørdag 3. og søndag 4. juni, kl 12:00–15:00 begge dager

Det er alltid mye å gjøre på Frønsvollen. Det blir vedlikehold og stell av kjøkkenhagen, klargjøring til dyrene kommer, snekkerarbeid og generelt vedlikehold.

GREVLINGEN

Medlemsblad
Naturvernforbundet
i Oslo og Akershus (NOA)
Sognsveien 231
0863 Oslo

Telefon 22 38 35 20
noa@noa.no, www.noa.no
Bankgiro 1280.05.02347

Redaktør:
Ingunn Lund-Vang
400 93 226
lundvangingunn@gmail.com

Forsidebildet: Vandrefalken, verdens raskeste fugl, er tilbake etter at miljøgifter som DDT og kvikksølv ble forbudt i landbruket på 1970-tallet. Norge har i dag en god bestand.
Foto: Bjørn Aksel Bjerke.

© Naturvernforbundet i Oslo og Akershus 2023.
All tekst i artiklene kan fritt gjengis med referanse til Naturvernforbundet i Oslo og Akershus' kvartalsskrift Grevlingen, årgang, nummer, artikkelforfatter og artikkel. Fotografier skal kun kunne gjengis etter innhentet tillatelse av fotograf og Grevlingens redaksjon.

ISSN 0803-6357

GI NATUREN EN STEMME BLI MEDLEM

MEDLEMSKONTINGENT
Hovedmedlem: 390,-
Familiemedlem: 450,-
Student: 200,-

Førsteårskontingent
Student: 50,-
Pensjonist: 200,-

Kontoret på Søndre Sandås ved Sognsvann er åpent mandag til torsdag fra k. 10–14.

Grevlingen er miljøvennlig produsert og derfor svanemerket.

Trykk: itGrafisk
Opplag: 8.550

LEDER

Velkommen til vår naturgledeutgave av Grevlingen

Årets først nummer av Grevlingen er en spesialutgave med tekster av Sigmund Hågvar. Det har vært en glede å ha Sigmund som gjesteredaktør og vi håper at lesestoffet kan gi inspirasjon til naturglede og grobunn for mer engasjement for vern av naturen. Her kan du lese om arter og naturområder som ble reddet og fredet, om restaurering og rewilding av natur og lokale naturvernkamper.

Som Sigmund skriver blir mange i dag lett motløse i møtet med naturkriser. Troen på at det ikke nytter å gjøre noe hjelper ikke, verken på humør eller livsgnist. Drar vi sammen i lag, kan vi utrette mye både innen naturvern og på andre områder. Å fokusere på naturgleden og det positive er viktig.

I Norge har vi en lang tradisjon med fri-luftsliv og det å ta barna med ut i naturen. Det må vi fortsette med! Barn og unge som blir glad i naturen ønsker å ta vare på den, også som voksne. Vi har mye å lære av Sigmunds gode tekster, ikke minst om den gode naturopplevelsen.

Da gjenstår det bare å ønske God lesning, og avslutte med ordene til den amerikanske antropologen Margaret Mead: «Tvil aldri på at en liten gruppe omtenkssomme, engasjerte borgere kan forandre verden. Det er faktisk de eneste som noensinne har gjort det.»

Ingunn Lund-Vang, redaktør

INNHold

- Innledning
- Makten til å påvirke fremtiden
- Arter som ble reddet
- Naturområder som ble reddet
- Da det livsviktige ozonlaget ble reddet
- «Rewilding» og restaurering av natur
- Redd økosystemene
- Gode naturopplevelser
- Stubbesitter
- Dikt

«Stillhet er en måte den frie natur taler til oss på ved å tie.»»

Nils Faarlund

GUIDET TUR PÅ FORNEBULANDET MED NOAS FJORDGRUPPE

Søndag 4. juni, kl 11:30–15:00

Oppmøtested: Fornebu Senter, inngang vest i retning Nansenparken

Fjordgruppa inviterer til vandring rundt Fornebulandet. Vi skal gjennom flere naturreservater, med rikt fugleliv og en stor variasjon av interessante og sjeldne naturtyper hvor vi bl.a. satser på å få se sommerens første dragehoder blomstre. Åpent for alle. Kanskje blir du inspirert til å bidra i fjordgruppas arbeid for en bedre Oslofjord?

SØPPELRYDDEAKSJON MED RYDD MARKA OG NOA

Første søndag i måneden, april–juni

Bli med på søppelrydding i Oslos grøntområder og randsonen til marka! Nytt sted hver måned. Åpent for alle. For informasjon om kommende arrangementer, se ryddmarka.no eller kalenderen på noa.no

TELEFONEN VÅR ER BETJENT MANDAG TIL TORSDAG FRA KL 10.00 TIL KL 14.00

NATURVERN NYTTER

Et oppmuntringshefte for naturvernere

INNLEDNING

Det er lett å bli motløs når man hører om alle miljøproblemene – både klimaendringer, ødeleggelse av naturtyper og lange rødlistor over truede arter. Samtidig ligger det hele tiden et potensial til å endre kurs, ved å ta initiativer som redder naturverdier og arter. Vi trenger å minnes om at redningsaksjoner er mulig, og vi trenger all den inspirasjon som ligger i å oppsummere tiltak som faktisk har virket. Dette heftet er en samling av slike eksempler, hvor naturområder eller arter er blitt reddet – noen ganger i siste liten. Særlig arter som har vært utsatt for intens jakt har sjanse til å komme seg etter fredning. Også forbud mot miljøgifter har reddet arter. Men

i dag er det oppsplitting av naturen og habitatødeleggelser som dominerer trusselbildet. Så tar vi med historien om hvordan det viktige ozonlaget i atmosfæren ble reddet i tide. Vi skal også si litt om restaurering av natur og at vi må tenke i økosystemer. Til slutt litt økofilosofi.

Å være engasjert i naturvernarbeid er både utfordrende og meningsfullt. Men alle kan trenge oppmuntring underveis, og vi håper at dette heftet kan være til inspirasjon. Det gjelder å se mulighetene, ikke bare problemene. Alle som bryr seg betyr noe. Og sammen kan vi bli sterke.

Nasjonalparkene er en viktig del av norsk naturarv. Rondane var vår første nasjonalpark i 1962. Foto: Sigmund Håggvar.

MAKTEN TIL Å PÅVIRKE FREMTIDEN

”Fremtiden er avlyst” står det på en graffiti-vegg. Det var svarte tanker. Hvem er du som har skrevet dette? Er du en ungdom som har tatt truslene mot klimaet og biomangfoldet inn over deg? Som har sett for deg en herjet klode? Med sviende tørke noen steder, og nådeløse sykkloner andre steder. Ødelagte avlinger over svære områder. Eller du kan ha forestilt deg oversvømte kystbyer og millioner av klimaflyktninger på jakt etter mat og rent vann. Er du fortvilet over at de som har makt ikke makter å bruke den? Så har du selv havnet i avmaktens grøft.

Jeg skulle gjerne snakket med deg. Kanskje aller først om det å ha makt. For makten sitter ikke bare hos dem vi først tenker på – politikerne. Du har selv makt. Faktisk to typer. Du har makt til å påvirke politikerne. Og du har makt til å bestemme hvor miljøvennlig du selv vil leve. Den første er din demokratiske makt. Den andre er din personlige makt.

Jeg hører du mumler at det ikke betyr noe hva lille du bidrar med. Da vil jeg minne om at din demokratiske makt også kan bli en *folkemakt* – om vi opptrer samlet. Husker du de store folkemengdene som marsjerte for klimaet i byer over hele verden like før klimatoppmøtet i Paris? En skjult enighet kom plutselig for dagen, spontant organisert av folket selv. Et massivt krav om handling. Det var historisk. Og det gjorde inntrykk. Kanskje bidro det til at Paris-avtalen ble bedre enn fryktet.

Jeg tror at folkemakten kan vokse seg mye sterkere. Ikke bare ved at flere slutter seg til, men også ved at man opptrer mer samlet. Her i Norge står kanskje Besteforeldrenes klimaaksjon foran Stortinget med sine plakater en lørdag, Natur og Ungdom en annen dag, Naturvernforbundet eller WWF en tredje dag, og så videre. Av og til ser jeg for meg en karismatisk person som klarer å trekke alle trådene sammen til et folkekrav om en ny kurs inn i fremtiden. Budskapet er kanskje formulert slik: ”Vi vil ikke dit vi er på vei”.

”Akkurat den formuleringen var litt kul” hører jeg fra grøfta. ”Men det var jo bare noe du fant på i hodet ditt. Du er vel en sånn drømmer. Som tror på folk, liksom.”

OK, sier jeg. Men hør her. Poenget jeg vil fram til er at folk og politikere må støtte hverandre i klimakampen og arbeidet for å ta vare på livsmiljøet. Nå tør ikke politikerne fordi folkekravet ikke er høyrøstet nok. Og når politikerne ikke gjør noe som

monner, tror nok mange at problemene neppe kan være så alvorlige. Folk og politikere bygger hverandre ned, i stedet for å bygge hverandre opp. Det er derfor jeg er så opptatt av folkemakten. Jeg tror at det er den som kan trigge en ny kurs. Et trøkk nedenfra, altså.

Vi klarte å redde Mjøsa

Jeg kan faktisk gi deg et norsk eksempel på et slikt samarbeid, i lokal skala. På 1970-tallet var vannkvaliteten i Mjøsa – Norges største og viktigste innsjø – truet av forurensning og algevekst. Da begynte myndigheter og folket å samarbeide. Gjennom en gedigen dugnad klarte man å redde denne viktige drikkevannskilden. Myndighetene bygget kloakkrenseanlegg og gav tilskudd slik at bøndene kunne tette lekkasjene fra gjødselkjellerne. Og ikke minst: Innbyggerne gikk sammen om å stoppe bruken av fosfatholdige vaskemidler. Det var summen av hver fosfatfrie klesvask og hver stengte gjødselkjeller som monnet. Den vellykkede Mjøsa-aksjonen kan godt sammenfattes slik: Er du en del av problemet, er du en del av løsningen.

Vi klarte å redde vandrefalken

Et annet eksempel på at det nytter å handle gjelder historien om vandrefalken. Bestanden i Norge var nesten utryddet fordi man anvendte farlige landbrukskemikalier. Men fuglevenner og forskere fikk stoppet bruken av de farlige stoffene. I dag har Norge atter en stor og levedyktig bestand av de vakre, lynraske falkene!

Hørte jeg et lite grynt? Jeg tar sjansen på å fortsette:

Din makt over deg selv

Men jeg er like opptatt av din makt over deg selv. Det er et spennende tema. For der er du helt sjef. Du skal bare bli enig med deg selv. Men det forutsetter et par ting: At du oppdager denne makten. Og at du velger å bruke den. For det enkleste er å bare leve slik ”de andre” gjør – følge strømmen og leve ut vårt overfladiske overflodssamfunn. Det rikeste livet får du kanskje ved å ta bryet med å stille noen spørsmål: Er dette et miljøvennlig samfunn? Lever jeg et miljøvennlig liv? Lever jeg et godt liv?

Ja, hva er egentlig et godt liv? Jeg tror det må inneholde minst to ting: Glede og mening. Det siste

er viktig. Opplevelse av meningsløshet er nedbrytende. Opplevelse av at man deltar i noe meningsfullt kan mobilisere krefter og utholdenhet. Og glede. Så la oss lete litt etter mening. Og gjerne bruke klimakrisen som utgangspunkt.

Tar man klimatrusselen på alvor, og mener at vårt sløsende forbrukersamfunn er en hovedårsak til problemene, kan det føles meningsfullt å velge et enklere liv. Av flere grunner: Fordi kloden ikke tåler noe annet. Fordi samvittigheten ikke tåler noe annet. Og fordi det kan gi livet mitt rikere innhold. Jeg opplever mening. Jeg har hånda på rattet i mitt eget liv.

"Det var da prektig og svært idealistisk" sier du kanskje. "Kall det hva du vil" sier jeg. Men jeg har vist deg en måte å tenke på, å velge på, og å leve på, som du kan tenke over. Ikke lett å gjennomføre, fordi det krever *forsakelser*. Og da slipper jeg en pussig formulering løs: "*Forsakelsens gleder*".

"Dette blir nesten religiøst" sier du. Jeg trekker pusten. "Nei, ikke det" sier jeg. Men vi nærmer oss

noe spennende: Økopsykologi. At vi kanskje har det best med oss selv hvis vi lever slik at økosystemene og biomangfoldet ikke skades. At vi altså kan ha glede av å forbruke mindre, forurense minst mulig, bruke minst mulig fly eller bil, rett og slett slippe ut minst mulig CO₂. Ja, bryte med reklamens makt over oss.

"Stopp" sier du. "Dette høres rart ut. Glede av å ikke leve lettvtint?".

Ja, sier jeg. Hvis du altså mener at kloden ikke tåler noe annet. Og en motivasjon som kommer innenfra har større kraft enn påbud utenfra. Forresten har jeg to jokere helt til slutt. Den første er at du kan inspirere andre til å leve mer miljøvennlig. Du kan være et forbilde. Den andre er at du kan få det bedre med deg selv. Selvbildet og selvrespekten kan styrkes. Det er sterke bærebjelker i livet.

Men altså: Du kan velge vekk alt jeg har sagt. Eller du kan velge å tenke over det. Jeg ville i hvert fall rekke deg en hånd. Kanskje du formulerer deg annerledes neste gang du skriver noe på muren?

Natur og Ungdom har protest-sommerleir i Lofoten i 2009. Lofoten og Vesterålen er fremdeles oljefritt! Foto: Natur og Ungdom.

ARTER SOM BLE REDDET

Blåhvalen: Når lykken er bedre enn forstanden

Blåhvalen er det største dyret som noen gang har levd på kloden. Den kan bli 30 meter lang og veie opp mot 200 tonn. De største dinosaurene kunne riktignok komme opp i samme lengde, men deres vekt er anslått til omtrent en tredjedel av blåhvalens. En vanlig elefantvekt er «bare» 5–6 tonn. Blåhvalen bruker havene over hele kloden, men har trolig adskilte populasjoner, og kanskje underarter, i ulike havområder. Denne havets kjempe blir vanligvis 80–90 år, altså like gammel som et menneske. Rekorden er ca. 110 år.

Dette staselige dyret har vært utsatt for hard jakt, og det skyldes nok mer lykken enn forstanden at arten ikke døde ut. I det nordlige Atlanterhavet ble over 10 000 dyr tatt, og rundt 350 000 individer ble harpunert i Sørishavet. Arten ble omsider fredet i Nord-Atlanteren i 1955, og i Sørishavet i 1966 da fangsten heller ikke lønte seg. Blåhvalens fremtid er fremdeles usikker, men det finnes lyspunkter. Telling ved Svalbard i 2012 kan tyde på at bestanden i dette området er i oppgang. I Nord-Atlanteren er bestanden anslått til ca. 2500 dyr. Den globale bestanden er mellom 10 000 og 25 000 individer. Vi får håpe at historien om blåhvalen blir en historie om at fredning nytter.

Norge deltok ivrig i blåhvalfangsten. Svend Foyns vellykkede bruk av granatharpunen ga støtet til intens blåhvalfangst på kysten av Finnmark i pe-

rioden 1868 til 1904. De harpunerte dyrene ble tauet inn til land. Da ca. 3500 blåhval var tatt, ble denne fangsten stoppet av norske myndigheter – av bekymring for «ressursgrunnlaget». Men rovdriften fortsatte andre steder, særlig i Sørishavet. Norge bidro sterkt til å desimere blåhvalen i sør, og bestanden er fremdeles svært lav der. Fra og med 1925 opererte man med svære fabrikkskip som hadde både opphalingsslipp og kokeri, slik at man var uavhengig av landstasjoner. I 1930/31-sesongen hadde Norge 29 slike fabrikkskip i Sørishavet, og over 10 000 nordmenn deltok i fangsten. Etter hvert som blåhvalen ble sjeldnere, tok man for seg av de noe mindre hvalene, som finnhval og knølhval. I ettertid må denne virksomheten betraktes som et eksempel på hensynsløs rovdrift, drevet av kommersielle interesser, og uten tanke på langsiktig forvaltning av en fornybar ressurs.

Hvorfor jaktet man på de store hvalene? Ved å koke spekket, men også kjøtt og bein, fikk man en hvalolje som hadde mange bruksområder. Den ble brukt som lampeolje til belysning, som smøringsolje i maskiner, til å produsere såpe og margarin, til bearbeiding av skinn og som komponent i malerfarger.

Historien om norsk hvalfangst er godt illustrert og forklart på hvalfangstmuseet i Sandefjord. Mange unge menn dro på hvalfangst fra denne byen.

Blåhvalen er det største dyret som noen gang har levd! © Hugo Hebbe / WWF France.

Hvalrossen:

Kjempen som kom tilbake på Svalbard

Dette er historien om den ikoniske hvalrossen – med utseende som et fabeldyr og beboer av sjøs og kalde strender langt mot nord. Historien er både trist og oppløftende. Trist fordi arten i flere hundre år ble slaktet ned i stort omfang. Oppløftende fordi fredning reddet arten i tide. I fler hundre år ble hvalrossen jaktet på i hele Arktis, dels av naturfolk som levde av den, men ennå mere av europeere som særlig var ute etter både spekk, olje og støt-tenner. På Island ble hvalrossen utryddet av vikingenes etterkommere på 1200–1300-tallet. Både beinrester og stedsnavn vitner om arten, som hadde en egen rase på Island. Men la oss se på dyrets skjebne på Svalbard som et eksempel.

Allerede på 1600- og 1700-tallet ble hvalrossen på Svalbard slaktet ned i store mengder. Det foregikk et regulært kappløp mellom de to store sjøfartsnasjonene England og Holland om både hval- og hvalross-ressursene: Olje, tenner og huder. Introduksjonen av geværer på 1800-tallet gjorde fangsten enda lettere. Omkring 1930 var det bare spredte småflokker av hvalross igjen, og i 1950 var den praktisk talt utryddet fra området. Tross protester fra fangstfolkene ble hvalrossen på Svalbard

fredet i 1952. Siden har en langsom oppformering skjedd fra kanskje et par hundre individer i de mest utilgjengelige stedene. Samtidig har det trolig skjedd en innvandring fra øygruppen Frans Josefs Land i øst. Nå er hvalrossen «tilbake» på Svalbard i økende bestander. En telling i 2006 viste at det var rundt 2500 hvalross på Svalbard. I 2018 var bestanden doblet igjen, til et sted mellom fem og seks tusen dyr. Flokker av hvalross på liggeplassene er blitt en turistattraksjon. Egentlig har Svalbard og Frans Josefs Land en felles bestand, viser det seg, med en overvekt av hanner på Svalbard.

Selv om bestanden nå er ganske stor, har nye problemer dukket opp. Den største trusselen i dag er forstyrrelser på liggeplassene, samt en snikende forgiftning av miljøgifter, oljeforurensning og klimaendringer. Turister vil gjerne komme så nær flokkene som mulig, og selv her oppe i nord finner miljøgifter veien gjennom hav- og luftstrømmer. Via muslinger og annen føde oppkonsentreres miljøgiftene i de store dyrene. På lang sikt er både isbjørnen og hvalrossen truet av klodens oppvarming. Begge artene er avhengig av is, hvor de kan hvile og søke næring fra.

Hvalrossen ble jaktet nesten til utryddelse på Svalbard, men fredning i 1952 reddet arten. Nå er det igjen mulig å se store flokker liggende på isen. Men disse flokkene er sårbare for turistenes forstyrrelser. Foto: Øystein Wiig.

Isbjørnen:

Fra jaktmål til fredet rovdyr

Isbjørnens historie ligner på hvalrossens. Etter jakt helt fra 1600-tallet var beskatningen særlig høy rundt 1900, da det ble skutt over 400 bjørn årlig på Svalbard. I 1957 ble jakten omsider regulert, bl.a. slik at man ikke uten videre kunne fange unger. Men bare i 1965 ble det skutt 435 isbjørner på Svalbard, og nær 1500 dyr i hele Arktis. Dette året startet «isbjørn-nasjonene» forhandlinger som førte fram til fredning av arten i 1973. I dag ligger verdens isbjørnbestand på ca. 26 000 dyr, fordelt på 19 bestander. I Svalbard-området antar man at det er

mellem tusen og to tusen dyr.

I vår tid har imidlertid nye trusler dukket opp. Bjørnene, som er topp-predator i en lang næringskjede (planteplankton-dyreplankton-fisk-sel-isbjørn) får i seg oppkonsentrerte miljøgifter, bl.a. PCB, som kan svekke forplantningsevnen. Både vind- og havstrømmer bringer miljøgifter nordover dit man trodde var et «rent» økosystem. På lang sikt er krymping av ismengden i arktis en klar trussel. Både bjørnen og selen som den lever av krever islagte havområder.

Isbjørnen var lenge hardt jaktet på, blant annet med åte og selvsjudd. Arten ble omsider fredet i 1973 og tok seg opp igjen. I dag er klimaendringer og miljøgifter nye trusler. Foto: Øystein Wiig.

Silda:

Som heldigvis kom tilbake

Historien om norsk sildefiske er både en fortelling om enorme fangster, og fortellingen om et vettløst overfiske som kunne tatt knekken på denne verdifulle fisken. Da andre verdenskrig var over, vokste trålerflåten raskt, og et intenst fiske foregikk. Sildebestanden var antagelig på nærmere 15 millioner tonn og kan ha vært verdens største fiskebestand. Men eventyret utviklet seg til en tragedie. Dette var ikke bærekraftig uttak, men rovdrift. Etter et stadig mer effektivt fiske ut over på 1960-tallet, brøt sildebestanden sammen. I 1970 måtte silda i

Norskehavet fredes. Heldigvis klarte bestanden å ta seg langsomt opp igjen, og 25 år senere kunne man igjen åpne for fiske.

I dag har kyststatene som har rettigheter i sildefisket en felles avtale om at uttaket av sild aldri igjen må bli så høyt at det truer gytebestanden. Men er avtalen robust nok, når skiftende politikere presser på ut fra sine interesser? Klimaendringene kommer også inn som en ny faktor. Silda har endret vandringsmønster og fuglefjellene langs kysten får ikke lenger et stabilt tilskudd av sildeyngel i hekketiden.

De enorme sildebestandene ble overfisket på 1950- og 1960-tallet. I 1970 ble silda fredet i Norskehavet. Bestanden kom seg heldigvis, men vandringsmønsteret er endret. Her ser vi det eventyrlige fisket før bestanden brøt sammen. Foto: Museum Vest, Norges Fiskerimuseum.

Havørna:

Fra truet til livskraftig art

Havørna er Nord-Europas største rovfugl. Hunnen er større enn hannen og kan få et vingespenn på opptil 2,5 meter. Opprinnelig fantes den langs hele norskekysten, men skuddpremie og ødeleggelse av reirene gjorde at arten ble utryddet fra Hordaland til svenskegrensa. De fleste fuglene fantes i Nord-Norge. Økt kunnskap på 1960-tallet om rovfuglers rolle i naturen – og at havørna egentlig ikke var noen skadegjører – gjorde at arten, sammen med sin slektning kongeørna, ble fredet i 1968. Dette skjedde etter langvarig press fra Norsk Ornitologisk Forening. Men det tok tid før bestanden tok seg opp. Ørnene er ikke kjønnsmodne før i femårsalderen og får ofte bare én unge. I år hvor næringstilgangen er dårlig, dropper de hekking. Nevnes bør også viktigheten av at DDT ble forbudt i Norge i 1970. Dette midlet, som ble konsentrert oppover i næringskjedene, gjorde at rovfuglegg fikk så tynne skall at eggene knuste under ruging.

Tellinger i tyveårsperioden etter fredningen, 1970–90, konkluderte med om lag 1500 par. I dag ligger beregningene på mellom tre og fire tusen par. Å se en havørn seile, eller stupe for å hente en fisk, er en opplevelse som turister kommer langveisfra for å oppleve. Havørnsafari er for lengst et kjent begrep og en sikker inntekt for dem som driver økoturisme. Noen steder hvor det er god mattilgang, kan man oppleve ørneflokker på opptil 80 individer, hovedsakelig ungfugl.

Unge havørner kan dra langt av sted for å finne ledige revir. Mere enn fem tusen havørnunger er blitt ringmerket, slik at enkeltindividers vandringer har kunnet følges. Arten spiser ikke bare fisk og sjøfugl, men også åtsler. Den holder dessuten gjerne øye med oteren og nyttegjør seg rester av oterens måltid. Gradvis har havørna tatt tilbake hele den norske kyststripen og ofte etablert seg på historisk kjente lokaliteter. Det vakte oppsikt i 2008 da et havørnpar for første gang på over hundre år hekket på en av øyene i Oslofjorden!

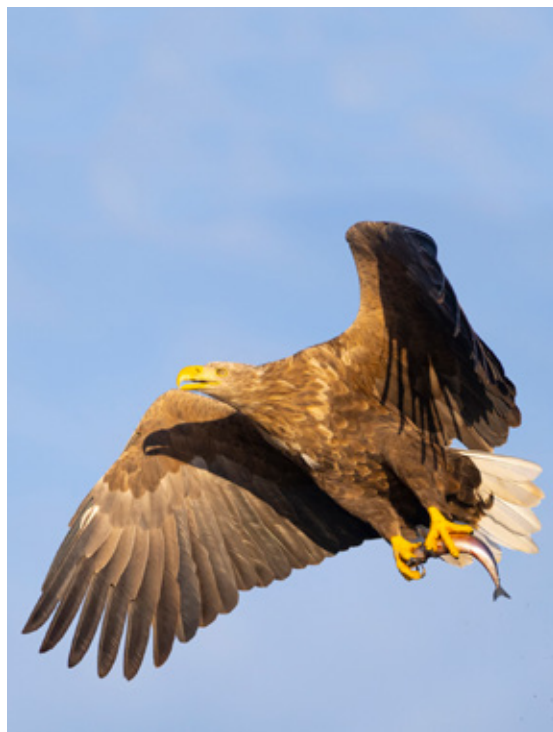
Havørna er en suksesshistorie i norsk naturvern. Det kunne ha gått gale veien, men fredningen kom i tide. Ikke bare det, norske havørnunger er blitt eksportert både til Irland, Skottland og Danmark. Alle tre stedene er hekkende par nå etablert. Spania står for tur, og et langsiktig mål er å reetablere havørna langs hele Europas vestkyst.

Dessverre er helt nye trusler dukket opp i vår

tid. En av dem er vindmøller. Øya Smøla fikk Norges første vindmøller i 2002. Samtidig er dette tradisjonelt havørnland, med flere hekkende par. Hittil er over hundre havørner drept av møllevingene. Med den tiltagende vindmølleutbyggingen langs kysten er disse roterende innretningene med både sug og vind en stor trussel. Ikke bare for ørn, men også for hønsefugl, småfugl, flaggermus – og insekter.

Norge har halvparten av Europas havørnbestand, og vi har dermed et særlig ansvar for å forvalte arten godt.

Kongeørna, som ble vernet samtidig i 1968, er mer en innlandsfugl. Bestanden har vært noenlunde stabil siden fredningen, og er estimert til å være mellom 800 og 1200 par. Tilgang på næring, som hare og rype, er imidlertid ujevn, og man er bekymret for den lave ungeproduksjonen. Andre trusler typiske for vår tid er forstyrrelser, miljøgifter som bly, naturinngrep, miljøkriminalitet og endringer i værtyper.

Havørna har til alle tider blitt etterstrebet, men arten gjør egentlig ingen skade. Etter fredningen i 1968 har ørna tatt seg kraftig opp og hekker til og med i Oslofjorden. Foto: Bård Brede sen.

Beveren: En historie om jakt, fredning og gjeninnføring

Beveren – ofte kalt vanningeniøren – finnes i dag i god bestand over det meste av landet. Få tenker over at denne store gnageren, som demmer opp og bygger hytter, var nær ved å bli utryddet i Norge. Faktisk ble arten utryddet i både Sverige og Finland i andre halvdel av 1800-tallet. Det var omfattende jakt som tok knekken på den. Dyret hadde en verdifull pels, kjøttet i den store halen var velsmakende, og et kjertelsekret (såkalt bevergjel) ble brukt i medisinen. Her i Norge ble beveren totalfredet i 1899 da en ny jaktlov så dagens lys. Det holdt så vidt, for bestanden var på knappe 100 individer i Agder-området. Inntil da hadde noen enkeltfredninger så vidt holdt liv i bestanden. Eierne av Nes Jærnverk i Sør-Norge, Nicolai Aall, fredet beveren på sine områder på 1840-tallet. Zoologen Halvor H. Rasch bidro til en landsomfattende fredning i ti år (1845–1855), men etter det fortsatte jakten. Initiativ fra en annen zoolog, Robert Collett, støttet av Norges Jæger- og Fiskerforening, førte til at regjeringen i 1895 fredet beveren i Nedenæs amt. Det var nemlig planlagt bygging av jernbane til Arendal, og man fryktet at utbyggingen ville forstyrre den siste beverstam-

men i Åmli. Fire år senere ble altså arten varig reddet gjennom et landsdekkende og varig vern.

Beverbestanden tok seg raskt opp etter fredningen. Bare elleve år senere, i 1910, regnet man med at arten hadde kommet opp i tusen dyr. Etter hvert ble den store gnageren gjeninnført i Sverige og Finland, med vellykket resultat. Beveren ser ut til å tåle innavl godt, så få individer kan være nok til å bygge opp en bestand.

I 1918 ble det igjen åpnet for jakt, idet bestanden var stor nok til å kunne høstes. Dette gikk over til kontrollert kvotejakt i 1927.

Beveren er eksempel på en art som ble holdt nede ved jakt, og som raskt kan ta seg opp igjen når jakt opphører. Likevel – Sverige og Finland klarte ikke å stoppe jakten i tide, men skjøt ut de aller siste individene. Arten er i dag et hyggelig eksempel på en redningsaksjon – men det holdt så vidt. I dag er bestanden her til lands på anslagsvis 70 000 dyr. Vi kan sende en tanke til de enkeltpersoner som er nevnt, og som i tide ropte varsku og hegnet om den lille, sårbare restbestanden på 1800-tallet.

Beveren ble jaktet til utryddelse i både Sverige og Finland, men overlevde så vidt i Norge. Fredning i 1899 gav raskt resultater, og i dag er arten igjen vanlig i de tre nordiske landene. Foto: Bård Bredesen.

Fjellreven: Fra nær utryddelse til håpefull redningsaksjon

Fra gammelt av var fjellreven en vanlig og tallrik art, både i Norge, Sverige og Finland. Men i løpet av de siste 150 år er arten blitt utsatt for flere problemer, og den holdt på å dø helt ut i disse landene omkring år 2000. Man måtte ty til aller siste utvei, nemlig oppformering i fangenskap og utslipp av valper i naturen. Et håp er nå tent om at arten skal gjenerobre den nordiske fjellheimen. Historien går som følger:

Den virkelige store nedgangen i fjellrevbestanden skjedde på slutten av 1800-tallet. Dyrenes vakre pels var populær, og når en gårdsgutt kunne få 800 kroner for et pent skinn – tilsvarende en årslønn – ble det jaktet intenst. Man visste hvor de gamle, utgravde fjellrevhiene lå, og det hendte at små valper ble båret ned i bygda for å føres opp før pelsing og salg.

I 1930 sa norske myndigheter stopp. Bestanden var blitt svært lav, og den lille reven ble fredet. Sverige hadde allerede gjort det samme to år før. Man håpet at det truede dyret ville ta seg greit opp igjen, for i gode lemenår kan det bli 10 eller flere valper i ett kull! Men bestanden tok seg ikke nevneverdig opp. I stedet ble arten stadig sjeldnere mot slutten av 1900-tallet. På begynnelsen av 2000-tallet var det trolig under 60 voksne fjellrev igjen i Norge, Sverige og Finland til sammen! Noe måtte gjøres. Men først skal vi spørre hva som nesten brakte arten ut av nordisk natur.

Klimaendringer, smågnagersvingninger, rødrev, isolerte bestander

Fjellrevbestanden fikk en varig knekk rundt 1930, men vi forstår ikke hvorfor bestanden aldri kom seg skikkelig. Heller ikke er vi helt sikre på hvorfor arten nesten forsvant om lag 70 år senere. En god hypotese ser ut til å være klimaendringer, i praksis indirekte effekter via mindre lemen og mer rødrev. Fjellreven har til alle tider vært avhengig av god forplantning i lemenår, når det er god tilgang på smågnagere. Slike lemenår har pleid å komme ganske regelmessig med ca. 4 års mellomrom. Varmere vintre med perioder med regn skaper isdekke langs bakken og blokkerer tilgangen til smågnagernes mat. I det siste har vi heldigvis hatt et par klassiske lemenår, som fjellreven har hatt stor nytte av.

Et varmere klima har dessverre ført til at en konkurrent har etablert seg sterkt i fjellet, nemlig rødreven. Den er større og kan lett ta over de tradisjonelle fjellrevhiene. Man antar at rødreven finner mat både i fjellskogens hyttefelt og i kadavre av hjortedyr, som har høye bestander, inkludert rein. Flere steder prøver

man å hjelpe fjellreven ved å s kyte ut rødrev. Men det største og mest vellykkede tiltak er oppformering og utsetting – et stort prosjekt som startet i 2003, med økonomisk støtte fra både norske myndigheter og EU.

Siste utvei ser ut til å lykkes: Formering i fangenskap og utsetting av valper

I et naturlig fjellrevterreng i høyfjellet på Oppdal lever åtte opprettspar i hver sin innhegning. De føres i automater, trives og yngler. Hvert år produseres 40–60 valper som settes ut i naturen. Flere hundre dyr er satt ut i tradisjonelle fjellrevlokaliteter i ulike norske fjellområder. Enn så lenge føres dyrene i spesielle automater som er så trange at rødreven ikke kommer til. En enorm og pionéraktig arbeidsinnsats med oppaling og utsetting ser ut til å bringe resultater. I løpet av tiårsperioden 2005–2015 ble den ville bestanden i Skandinavia tredoblet og nærmest seg 300 voksne individer. Noen heldige, gode smågnagerår har også bidratt til suksessen. Merking av dyr har vist at individer begynner å trekke ut, og at det etter hvert kan bli en genetisk utveksling mellom lokale bestander. Det er bra, for innavl er en trussel for små populasjoner, i tillegg til ulykker, sykdommer, osv. Alle små bestander lever farlig. Kanskje tar arten seg etter hvert opp i den norske fjellnaturen, slik at vi atter kan nyte det vakre dyret på sine «gamle» hauger, hvor forfedrene har gravd ut svære hysystemer gjennom hundrevis av år. Kanskje må arten «forvaltes aktivt» med stadig utskyting av rødrev, eller føring hvis lemenår uteblir. Men i alle fall: Stor honnør til de dyktige personene som har lyktes i både oppformering og utsetting! Et håp er tent for fjellets sjarmør.

Siste gode nyhet: Året 2022 har vært et rekordår for fjellreven! Hele 72 nye valpekull ble født i Norge. Det er det største antallet siden overvåkingen av arten startet for nesten 20 år siden. Bestanden av voksne fjellrev i Norge ble dette året beregnet til 288 individer.

Fjellreven holdt på å dø ut i Skandinavia omkring år 2000, og siste utvei var oppformering i fangenskap. Utsettingen av valper har vært vellykket, og bestanden er nå på ca. 300 voksne individer. Foto: Espen Lie Dahl.

Europeisk bison, som har gjenoppstått fra dyrehager

Mens de fleste har hørt om den amerikanske bisonen, er det mindre kjent at også Europa hadde sin bison-art, nemlig visenten. Til forskjell fra sin amerikanske slektning, som lever ute på den åpne prærien, var visenten et skogsdyr som i stor grad beitet på trærnes kvister og lauv. Arten ble så vidt reddet, takket være oppformering fra eksemplarer i dyrehager. Visenten ble nemlig helt utryddet i naturen og kunne lett lidd samme skjebne som den europeiske uroksen, der det siste individet ble avlivet i Jaktorow-skogen i Polen i 1627.

Visenten levde opprinnelig over hele Europa. Allerede på 1000-tallet ble den utryddet i Vest-Europa, bortsett fra i Ardennene, der noen dyr holdt stand til 1300-tallet. I Øst-Europa «tilhørte» disse verdifulle, jaktbare dyrene de polske kongene, litauiske storfyrstene og de russiske tsarene. Det sies at kong Sigismund den første av Polen på 1500-tallet innførte dødsstraff for drap på visenter. Likevel fortsatte bestanden av Europas største dyr å krympe gjennom de neste fire århundrene.

Før første verdenskrig antar man at det var ca. 700 ville visenter igjen, hovedsakelig i østre Polen og

i Kaukasus. Under og like etter krigen ble imidlertid nesten alle skutt. Det aller siste individet, som tilhørte fjellrasen i Kaukasus, ble drept i 1927. Dermed fantes arten kun i dyrehager, og bare 54 individer totalt! Disse stammet egentlig fra 12 dyr, 5 okser og 7 kuer. For å redde arten startet man oppformering på bestemte sentra, men dyrene trivdes ikke med bare å få gras og høy. Som skogsdyr trengte de lauv og greiner for å trives. Selv under gode betingelser skjer formeringen langsomt. Hunnene blir kjønnsmodne ved fire års alder (hannene enda senere) og kalver bare hvert tredje år. Gradvis lyktes avlen, og i 1952 kunne man slippe de første dyrene ut i frihet. Mange individer er etter hvert sluppet tilbake i ulike skogsområder i Polen, Russland og Tyskland – til dels med vinterfôring. Flokkene er ganske isolert fra hverandre, men arten ser heldigvis ut til å tåle en høy grad av innavl. «Problemet» nå er mangel på naturlige skogsområder hvor arten kan settes ut! Det mest berømte visent-området i dag er den gamle, fredete Bialowieza-skogen i østre Polen, og tilknyttede skoger på Belarus (Hvite-Russland) sin side av grensen.

Europas gribber i fremgang

Gribber over hele verden har gått sterkt tilbake, særlig siden årtusenskiftet. Ikke minst i Asia har flere arter på kort tid gått fra å være tallrike til å bli nærmest utryddet. Gribbene er jo med sitt skarpe syn og sin evne til å seile både langt og høyt, spesialister i å finne åtsler. I mange deler av verden finner de husdyråtsler, og her ligger et stort problem: De aktuelle husdyrene har gjerne dødd av sykdom, og mens de var syke er de ofte blitt gitt en forebyggende antibiotennelses-medisin som heter *diclofenac*. Dette stoffet virker som gift på gribbene. I tillegg forgiftes åtsler med vilje, særlig i Afrika hvor gribber lett røper hvor ulovlig felte elefanter og neshorn ligger! På global basis ser gribbenes fremtid dystert ut.

Men gribber finnes faktisk i Europa også. Det dreier seg om fire arter: Gåsegribb, munkegribb, lammegribb, og åtselgribb. Takket være sterk EU-lovgivning og god prosjektf finansiering ser nå fremtiden adskillig lysere ut for disse store og spesialiserte fuglene. Gåsegribben er for eksempel igjen

en ganske vanlig art å se i Spania, med over 26 000 par. I Europa som helhet er bestanden tredoblet de siste 12 årene. Munkegribben klatrer også oppover, med en bestandsøkning på 50 % de siste 20 årene. Lammegribben er flekkvis reetablert i regioner fra Andalucia til Østerrike gjennom utsettinger. Også på Balkan foregår lovende utsettinger. Den fjerde arten, åtselgribben, sliter mest. Den er mer enn de andre artene trekkende, og drepes av blant annet vindmøller og wirer på sin tur til og fra Nord-Afrika.

De siste 15 årene har EU brukt hele 800 millioner kroner på å redde våre fire europeiske gribbearter. Her inngår avl under kunstige betingelser, utsetting og fôring i felt. Selv disse sjeldne og sårbare artene kan altså reddes, men det er både dyrt og arbeidskrevende. Dessverre brukes legemidlet *diclofenac* fremdeles på husdyr i flere europeiske land, men det arbeides i EU med å få til et fullt forbud. Alternativ medisiner finnes.

I 2022 brøt det dessverre ut en stor brann i den

greske skogsnasjonalparken Dadia, og det er fare for at viktige hekkeplasser for munkegribben gikk tapt. Denne arten bygger kjempereir i gamle trær, og selve fuglen er et hakk større enn vår egen havørn. Et eksemplar med GPS-sender slo seg for øvrig til i sør-Norge i 2019, etter en lang flytur nordover fra

Spania. Den ble først observert spisende på et rein-kadaver i Trøndelag. Året etter ble individet funnet med brukket vinge i Bjerkreim i Rogaland, trolig på grunn av møte med vindkraftverk. Etter lang tids forpleining hos veterinær og Norsk Viltsykehus Aviv måtte den staselige fuglen til slutt avlives.

En økologisk nøtt: Hvordan få tilbake «The large, blue butterfly»?

I sørlige England døde en stor, blå sommerfugl (*Maculinea arion* eller *Phengaris arion*) ut i 1979. Forsøk på å gjeninnføre arten fra fastlands-Europa var lenge mislykket, inntil man klarte å løse en gåte om artens særegne økologi. Den unge larven lever på en timian-plante som det var nok av, men den eldre larven utvikler seg bare inne i jordreir av en bestemt eitermaur (*Myrmica sabuleti*). Mauren frakter selv larven inn i yngelrommet, der den lever av maur-larver! Sommerfugllarven «lurer» mauren dels ved sin lukt, dels ved at den på bakkroppen skiller ut en sukkerløsning som maurene er svært ivrige etter å spise. Den aktuelle maurarten er varmekrevende og vil ha kort gras, men var gradvis blitt sjelden på grunn av mindre husdyrbeite. I dag overlever mauren fordi graset på visse steder holdes planmessig

kort gjennom økt beiting og til dels brenning. «The large blue» er tilbake i det sør-engelske kulturlandskapet fordi man klarte å knekke en vrien økologisk kode, og deretter iverksette skjøtsel. Dette er et godt eksempel på at detaljert kunnskap kan være nødvendig for å redde en truet art. Slikt arbeid er krevende, og ofte kostbart. Derfor er det viktig å være «føre var» og bevare ulike naturmiljøer i tide, slik at færrest mulig arter kommer i faresonen. Særlig krevende er det å ta vare på arter som er knyttet til kulturlandskapsmiljøer som er på vei ut, og som er avhengig av en eller annen form for skjøtsel. I Norge er blomsterrike, næringsfattige slåtteenger og beiteavhengige strandenger eksempler på viktige miljøer som krever kontinuerlig skjøtsel.

Denne vakre sommerfuglen døde ut i England, men er nå gjeninnført og trives.

Vandrefalken:

Fra kritisk truet til tallrik

Vandrefalken – verdens raskeste fugl – holdt på å dø ut i Norge og Sverige midt på 1970-tallet. Bare ca. 10 par var tilbake, mot om lag tusen par rundt 1950. Tilsvarende nedgang skjedde i resten av Europa og i Amerika. Kjemiske analyser viste at både egg og voksne fugler inneholdt dødelige konsentrasjoner av ulike miljøgifter fra landbruket, blant annet kvikksølv og DDT. Eggeskallene ble dessuten så tyn-

På en avlsstasjon i Sverige blir kunstig klekkede vandrefalkunger føret opp ved hjelp av kjøttbiter på pinsett! Arten er i dag livskraftig igjen. Foto: Peter Lindberg.

ne at de ofte ikke tålte ruging. Giftene ble oppkonsentrert i næringskjedene og rammet mange rovfugler på denne tiden, ikke bare vandrefalken. I dag har den flotte fuglen kommet tilbake i naturen, med om lag tusen par i Norge. Gamle, tradisjonelle hekkeplasser på hyller i bergvegger er tatt i bruk igjen. Slikt sett er dette en historie med lykkelig slutt. Men veien dit var lang og krevende. Ikke bare måtte visse miljøgifter tas ut av bruk (DDT ble forbudt i Norge i 1971), men man måtte ty til aller siste utvei for en truet art: Oppformering i fangenskap og utsetting av friske individer.

Oppaling av vandrefalkunger skjedde gjennom et godt planlagt samarbeid mellom Norge og Sverige. Flere ulike knep ble benyttet. Tok man ganske nylagte egg fra et naturlige reir, la paret et nytt kull. På denne måten kunne ett par produsere 7–8 egg. Egg som man tok inn ble klekket i rugemaskin, og ungene ble føret med rent kjøtt ved bruk av pinsett! Etter 2–3 ukers manuell føring kunne ungene utplasseres i reir hvor det var få unger fra før. Noen falker ble holdt i innhegninger som avlspar for egg og unger. I denne oppalingsmetoden benyttet man seg av gammel kunnskap fra falkonérer, og vandrefalken er en tillitsfull fugl hvor oppdrett fungerer.

Både forbudet mot miljøgifter og avlsarbeidet gav altså resultater. Det var fantastisk å se at bestanden tok seg opp igjen. I Sørøst-Norge økte antall hekkende par fra 6 i 1988, til 20 i 1995, videre til 66 i 2006 og til 142 par i 2014. I 2022 ble antall reprodukerende norske individer faktisk beregnet til å være mellom tusen og to tusen. Arten hekker nå blant annet årlig i Østmarka ved Oslo.

Dette vellykkede falke-eventyret skyldtes ivrige fuglevenner som gratis og på dugnad trålet landskapet i mange fylker på kartleggingsturer, som klatret i falkenes bergvegger for å hente egg eller sette ut unger, som passet rugemaskinene og som drev tidkrevende oppaling av nyklekte unger. Noe støtte ble gitt fra fylkesmennene via viltfondet, men æren for resultatet ligger hos entusiastiske, rovfuglinteresserte personer. Staten burde nok tatt et større ansvar i å reetablere denne truede arten. Historien viser at engasjement blant enkeltpersoner nytter, og at samarbeid over landegrensene lønner seg. De som var med på å redde arten kan i dag se tilbake på en meningsfull innsats.

NATUROMRÅDER SOM BLE REDDET

Hardangervidda, vår største nasjonalpark

Hardangervidda er Norges største nasjonalpark. Denne fantastiske, høytliggende vidda i Sør-Norge er vernet for all fremtid. De fleste tar nok vernet for gitt i dag, og få vet hvor nær det var i å mislykkes. I 1978, ett år før vernet ble vedtatt, var Gro Harlem Brundtland miljøvernminister. Et avgjørende spørsmål den gang var om de to vassdragene Veig og Dagali burde vernes eller utbygges. I disse områdene lå blant annet et viktig kalvingsområde for villreinen. En spennende avstemning i Arbeiderpartiets stortingsgruppe ga én stemmes overvekt for vern. Også i Stortinget var det så vidt at vern ble vedtatt. To representanter fra Høyre stemte for vern, ut fra personlig overbevisning, og i strid med «partipisken». I begge disse avstemningene var det enkeltpersoners holdninger som avgjorde saken. I ettertid er vernet også sett på som en personlig viktig seier for Gro Harlem Brundtland.

Norge har et internasjonalt ansvar for å bevare villreinen. Her i Hardangervidda nasjonalpark har den plass til å foreta sine årlige vandringer. Men vernet av Hardangervidda hang lenge i en tynn tråd. Foto: Per Jordhøy.

Spålen–Katnosa naturreservat: En tålmodighetsprøve med suksess

Spålen–Katnosa er Osloområdet største og mest intakte naturreservat, på 20 km². Det ble vernet i 1995, etter en 25 år lang kamp som hovedsakelig ble ført av Naturvernforbundet i Oslo og Akershus (NOA). Det opprinnelige forslaget kom fra «samarbeidsgruppen for natur- og miljøvern» i 1969, i form av et enda større areal, og da som en mildere verneform, landskapsvernområde. Forslaget ble tatt med i en flerbruksplan for Marka som Miljøverndepartementet la fram i 1976, men denne planen ble snart lagt i en skuff. Da begynte uthogging av viktige skogpartier, og nye verneforslag for flere områder ble fremsatt i 1989. Så kom året 1992, da Norge undertegnet den viktige Rio-konvensjonen om bevaring av biologisk mangfold. Året etter kunne NOA sammen med unge biologer i gruppa «Siste sjanse» dokumentere en rekke sjeldne arter i Spålen–Katnosa-området. Godt hjulpet av Aftenposten ble det skapt forståelse for vernebehovet. Fylkesmannen slo en stor sirkel omkring tre kjerneområder med sjeldne arter og foreslo opprettet et

naturreservat. Miljøvernminister Thorbjørn Berntsen fikk presset saken igjennom i regjeringen i 1995. Utholdenhet og dokumentasjon vant til slutt.

Spålen–Katnosa er det største og mest intakte skogsreservatet i Nordmarka, på 20 kvadratkilometer. Naturvernforbundet i Oslo og Akershus slo for vern i 25 år før området ble vernet i 1995. Foto: Gjermund Andersen.

Trillemarka naturreservat:

En krevende redningsaksjon

Trillemarka–Rollagsfjell er et høytliggende skogslandskap mellom Sigdal og Numedal. Her ligger Norges største skogsreservat på vel 150 kvadratkilometer. Enkelte partier er så urørte at de nesten er ekte urskog, og svært mange rødlistede arter lever her. Området ble vernet i 2008 etter en lang og dramatisk kamp. Helt avgjørende i denne vernesaken var det at en ung biolog, Tom Hellik Hofton, trålet terrenget og kartla mangfoldet av sjeldne og truede arter, særlig sopper, lav og moser. Hans dokumentasjon viste at vi her hadde en unik rest av naturskog med klare nasjonale verdier. Viktig var det også at han sammen med andre naturvernere dannet en lokal gruppe som i flere år sto på for å få området vernet. Gjennom saklig informasjon, tålmodighet

og stahet lyktes de i sitt store, «hårete» prosjekt. Lokale og nasjonale naturvernorganisasjoner støttet selvsagt etter hvert saken, når verdiene i området ble dokumentert. Men saken er et eksempel på at én person med sin saklige dokumentasjon – og sin personlige entusiasme – ble avgjørende for at en nasjonal naturskatt ble reddet for all ettertid. Hvordan han holdt ut tolv års kamp, forklarer han slik: Jo, fordi engasjementet sprang ut fra ekte og dyp naturkjærlighet, koblet med trussel om at unik natur sto i fare for å bli ødelagt. Dessuten var samholdet mellom tre lokale ildsjeler i bygda avgjørende, slik at de kunne støtte hverandre i vanskelige faser. Altså en kombinasjon av en sterk personlig drivkraft og et like solid samhold mellom likesinnede ildsjeler.

Trillemarka mellom Sigdal og Numedal er Norges største naturreservat, på ca. 150 kvadratkilometer. Her finnes urskogsnaere partier og svært mange rødlistede arter. Saken var konfliktfylt. Fredningen i 2008 skyldtes særlig innsatsen fra tre lokale naturvernere, som dokumenterte verneverdiene og ikke gav opp. Foto: Tom Hellik Hofton.

Holmvassdalen:

En ensom kamp mot Statskog

Holmvassdalen er en ganske intakt skogdal i Nordland, vest for Børgefjell nasjonalpark. I dalbunnen renner Holmvassselva gjennom ulike skogtyper, med fosser, stryk og stille partier. Innslag av kalkrik berggrunn danner en mosaikk av naturmiljøer med stor artsvariasjon. Blant annet finnes rikmyrer og høystaudegranskog. En rekke sjeldne arter lever der, blant annet en sopp ny for vitenskapen.

Seksti kvadratkilometer ble vernet som naturreservat i 2008, etter en 14 år lang og konfliktfylt kamp. Siden området var eid av staten, skulle man ikke tro at vern var så vanskelig. Men de som forvaltet området på vegne av Statskog satte seg kraftig imot. Selv om Naturvernforbundet støttet saken, er det én person fra området som har hovedæren for at dette unike naturområdet ble vernet: Jostein Lorås ved Høgskolen i Nesna. Han bidro sterkt til å dokumentere arts mangfoldet – med nysgjerrighet og idealisme, som han selv har sagt. Han etablerte kontaktnett med ulike spesialister (blant annet Tom Hellik Hofton som er nevnt i Trillemarka-saken) og sto i aktiv dialog med Statskog og andre aktører. Også Verdens Naturfond og Natur og Ungdom ble trukket inn som hjelpere på vernesiden. Allianser er alltid en styrke.

Ikke bare Statskog, men også Fylkesmannens (nå Statsforvalterens) landbruksavdeling prøvde å hindre vern. Begge ville heller bruke dette intakte skogslandskapet til forsøkshogster, for å se hvor mye som kunne hogges uten at det gikk ut over «miljøhensyn». Målet var å hogge mesteparten av skogen for å se om små gjenstående partier kunne fungere som «nøkkelbiotoper» for sårbare arter. Samtidig satte Direktoratet for naturforvaltning i gang registrering av verneverdier i regi av Norsk Institutt for Naturforskning (NINA). Registreringen viste at dalføret hadde nasjonale verneverdier. Til tross for dette bygget Statskog en to km lang skogsbilvei og raserte viktige naturmiljøer.

I flere år bølget konflikten fram og tilbake. Kvotene for skogvern var lenge for små til at området kunne redde gjennom varig vern. Lorås sto på barrikadene for å forsvare verdien av dalføret, både ut fra naturens egenverdi og ut fra den varierte naturen og mangfoldet av arter. Saken avslørte fundamentale holdningsforskjeller mellom vernesiden og Statskog sine ønsker om å hente tømmer og fortjeneste. Naturvernforbundet avslørte at betyd-

ningen av områdets tømmerressurser for industrien på Helgeland var sterkt overdrevet. Nye artsregistreringer i 2007–2008 røpet ytterligere sjeldne og rødlistede arter. Da Holmvassdalen omsider ble vernet i 2008, var 50 rødlistede arter dokumentert, men dette antallet var økt til ca. 165 i 2015! Antallet øker etter hvert som spesialistene fortsetter å lete. Holmvassdalen er kort sagt en biologisk oase. Og dessuten et verdifullt stykke natur for rekreasjon og opplevelser!

Holmvassdalen i Nordland er et 60 kvadratkilometer stort naturreservat som ble vernet i 2008 etter en 14 år lang og konfliktfylt kamp. Kampen ble ført mot Statskog, i stor grad av én person som dokumenterte verneverdier og viste stor utholdenhet. Holmvassdalen er en biologisk oase og har store opplevelsesverdier. Foto: Jostein Lorås.

DA DET LIVSVIKTIGE OZONLAGET BLE REDDET

Høyt oppe i atmosfæren, i den såkalte stratosfæren, ligger et tynt lag med ozon. Dette laget stopper skadelig UV-stråling fra sola og er livsviktig for mennesker og mange andre organismer. Ozon består av tre oksygenatomer og dannes i dette laget ved at energirikt sollys spalter oksygenmolekyler som består av to oksygenatomer. I 1995 fikk Paul Crutzen nobelprisen for å forstå denne prosessen. Men enda viktigere: Sammen med kolleger kom han med et alvorlig varsel til menneskeheten. Visse gasser som ble brukt i spraybokser og kjøleskap viste seg å stige opp til ozonlaget og bryte ned ozon-

molekylene. Heldigvis klarte forskerne å overbevise verden om farene, og politikere ble i 1987 enige om å fase ut disse farlige gassene. Den såkalte Montreal-konvensjonen er et eksempel på at verden kan samarbeide i et viktig miljøspørsmål. Trusselen mot ozonlaget er nå vesentlig redusert. Men det var på tide å forstå dette, for de skadelige gassene som vi allerede har sluppet ut vil fortsette å bryte ned ozonmolekyler ennå en god stund. Man overvåker i dag kontinuerlig tykkelsen på ozonlaget, for altfor stor UV-stråling skaper hudskader og hudkreft.

«REWILDING» OG RESTAURERING AV NATUR

En sliten klode

Vår klode er kommet i reparasjonsalderen. Klimatet er i ulage, og arts mangfoldet forvitrer. Økosystemenes evne til å gi menneskene livsnødvendige tjenester som pollinering og produksjon av rent vann er i fare. Arter som vi beundrer og tillegger egenverdi er truet. Nå må menneskelig aktivitet snus fra å være ødeleggende til å bli reparerende. FN har tatt grep og øremerket tiåret 2021–2030 til restaurering av ødelagte og skadete økosystemer. Det internasjonale Naturpanelet (IPBES) er krysstallklar: Naturødeleggelser er like farlige som klimaendringer. Ødelagt natur koster oss allerede 10 prosent av den globale økonomien.

Slik ser kloden ut: Over enorme arealer er naturens mangfold og produksjonsevne degradert eller ødelagt, både på land og i ferskvann. Kun 28 prosent av klodens isfrie landareal regnes som lite påvirket av menneskelig aktivitet. Vi bygger ned natur i hurtig tempo, og gjenværende naturarealer gjennomskjæres og fragmenteres. Store, sammenhengende og velfungerende økosystemer med intakt arts mangfold er blitt en sjeldenhet. Bestandene av virveldyr er redusert med to tredjedeler siden 1970. Av verdens åtte millioner arter er en million truet.

Både i verden og i Norge er hovedproblemet det samme: Vi bruker arealene feil. Kloden er ikke stor,

bare 40 000 km i omkrets – en ganske vanlig strekning for en privatbil på årsbasis. Klodens areal er endelig, og arealet av hver enkelt naturtype er endelig. Naturtapet skjer bit for bit: skog for skog, myr for myr og dam for dam. Totaleffekten over tid er tap av både arealkrevende og spesialiserte arter.

«Rewilding» i Europa

En bølge av «rewilding» går gjennom Europa. Poenget er å gjenskape tapte naturverdier, enten ved å gjeninnføre forsvunne arter, ved å la skadete naturtyper ta seg opp igjen – eller begge deler. I Danmark lar man enkelte partier av eldre skog få utvikle seg fritt, slik at for eksempel sjeldne biller som er knyttet til gamle eller døde trær kan få en sjanse til å overleve. Andre steder i Danmark er gravemaskiner i aktivitet for å gjenskape dammer og bekker i landskapet. Amfibier og salamandre ankommer i plastposer og slippes ut i nydannete leveområder. Etter tre tusen års fravær er også noen beverpar innført. De trives, formerer seg og setter sitt tydelige preg på miljøet. Elg er kanskje neste kandidat til rewilding i Danmark? Andre arter krysser grensen uten hjelp: ulv og villsvin.

I Nederland finnes et stort, vernet sumpområde (Oostvaardersplassen) hvor man forsøker å gjenskape Europas opprinnelige flokker av store beitedyr.

Her beiter heck-kveg, konik-hester og kronhjorter sammen og hindrer at krattskog overtar sumpene. De bør nemlig holdes åpne for å bevare et rikt fugleliv.

Skottland, Irland og Danmark har lyktes med å gjeninnføre norske havørner, og norske bevere ble sluppet i England på begynnelsen av 2000-tallet. Nå ønsker også skottene å få den store gnageren tilbake etter fire hundre års fravær.

Norske utfordringer

Norsk natur er under hardt press. I fjellskogen foregår en irreversibel nedbygging med svære hyttefelt og veisystemer. Intakt kystnatur fortsetter å krympe. Ifølge WWF har de fleste etablerte vindkraftverk skadet viktige naturverdier. Villreinens leveområ-

der krymper. Vernede våtmarker som trekkfuglene trenger trues av inngrep. Nye veier og kraftlinjer gjennomskjærer avsides natur som man trodde vernet seg selv. Urørt skog er en sjeldenhet. Fra å være en taper i arealdisponering og utbyggingssaker må natur bli en vinner.

Mer skogvern

Halvparten av Norges truete arter er skoglevende. Vern av dødved-rik gammelskog er det viktigste enkelttiltaket for å redde vårt arts mangfold. Stortinget har vedtatt at 10 prosent av skogen skal vernes, men vi er bare halvveis. Mens vernet snegler seg fram, hogges det i verneverdige gammelskoger – dels med statstilskudd. Langsiktig bevaring av skogens arts mangfold krever helst store, sam-

Hjerkinn skytefelt på Dovre er ryddet og tilbakeført til naturen i et gigantisk prosjekt. Området er nå en del av Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark. Foto: Forsvarsbygg.

menhengende verneområder. Her kan restaureringstanken anvendes. Ved å slå ring rundt nærliggende gammelskogsrester og verne hele arealet, kan yngre partier over tid utvikle de kvalitetene som truede arter trenger. Et slikt restaureringsgrep bør tas nå. All gammelskog bør registreres, og såkalt inngrepsfri natur (INON) gjeninnføres som kriterium for verneverdig skog. Tilskudd til hogst i bratt og ulendt terreng må utvikles. Der finnes ofte de siste, artsrike gammelskogene.

Dersom det etableres en nasjonalpark i hjertet av Østmarka ved Oslo, får vi interessante skjøtselsoppgaver. Hvordan kan vi restaurere partier med kulturskog til å bli opplevelsesrik naturskog? Bør ferdselen ledes unna viktige viltbiotoper? Hvordan bør vi skjøtte de partiene som vil motta flest besøkende? Er det mulig å etablere en kontrollert økoturisme, uten å slite på verneverdiene?

De våte naturtypene er viktige

EUs vanndirektiv, som vi er bundet av, pålegger oss å tilbakeføre vann og vassdrag i retning mot naturtilstanden. Da må vi forvalte hele nedbørsfelt. I dag har Mjøsa så vidt drikkevannskvalitet. Den storvokste mjøsørreten inneholder så mye kvikksølv at Mattilsynet advarer mot å spise den. Stadig færre elver og bekker har elvemusling, som er en god indikator på stabilt, rent vann. Denne muslingen kan bli hele 200 år om den får være i fred! Norske myrer og våtmarker har viktige funksjoner innen vannrensing, flomdemping, karbonlagring og som levested for mange spesialiserte plante- og dyrearter. Delvis tørrlagte myrer kan tilbakeføres ved å tette dreneringsgrøfter. Naturlige våtmarker kan tilføres mer vann og skjermes mot forurensninger.

Fordi våtmarker har en viss evne til å rense forurenset vann, har man visse steder etablert kunstige «rensedammer» i tilknytning til veianlegg eller for å fange opp avrenning fra landbruket. I mange tilfeller utvikler disse kunstige dammene en rik vegetasjon, og de kan forbausende fort bli kolonisert av øyenstikkere og andre vanninsekter. Dammer er en naturtype som mange steder er blitt sjeldne. Særlig verdifulle er fiskeløse dammer hvor virvelløse dyr kan utfolde seg uten å bli spist av fisk. Nydannelse av fiskeløse dammer i landskapet kan være et godt tiltak for å bevare rødlistede amfibier og vannlevende virvelløse dyr.

Villbiene sliter

Villbier og visse andre insektgrupper liker seg i varme, sydvendte skråninger, gjerne med sandjord. Naturlige, varme skråninger er ofte blitt borte gjennom bygging av veier eller boligfelt. Kanskje kan det bli aktuelt å gjenskape noen slike miljøer her og der,

for å redde viktige pollinatorer. Samtidig må disse insektene ha tilgang på nektar. To krav samtidig: Varm, lettgrav jord – og blomster. Bolig og mat.

Skytefeltet som ble nasjonalpark

Norges største tilbakeføringsprosjekt er Hjerkinnskytefelt på Dovre. Her har fotsoldater, stridsvogner og fly øvet på krig i over 80 år. I en gigantisk ryddesjau er 550 tonn metall plukket opp, inkludert 19 000 blindgjengere. Veier og andre inngrep er «fjernet» og terrenget gjort så naturlig som mulig. Hele 47 000 vierplanter er satt ut. Arbeidet er ledet av Forsvarsbygg. Området er nå innlemmet i Dovrefjell–Sunndalsfjella nasjonalpark. Den arealkreven- de villreinen og den rødlistede rypa har flyttet inn.

Kommandostrukturen i norsk miljøforvaltning må gjenskapes

Restaurering av natur, økt skogvern og andre viktige tiltak må styres nasjonalt, etter overordnede planer. Da må kommandostrukturen i miljøvernet være i orden. Den strukturen er nå svekket i Norge. To skadelige administrative grep må reverseres. For det første: Klima- og miljødepartementet må få tilbake planavdelingen som ble flyttet til Kommunal- og moderniseringsdepartementet. God arealplanlegging er en nøkkel til fremtiden. For det andre: De vingeklippede Fylkesmennene (nå Statsforvaltere) må få tilbake sin aktive rolle som statens forlengede arm overfor kommunene. Kommunene må dessuten gjeninnføre heltidsansatte og kompetente miljøvernledere, slik de hadde på 1990-tallet. Både kommuner og fylker bør føre et arealregnskap for de ulike naturtypene, og forsøke å bli «arealnøytrale» ved gjenbruk av allerede påvirkede arealer.

Verden ser oss

Naturmøtet i Montreal i desember 2022 har også forpliktet oss sterkt. (Byen ble valgt fordi verden her i 1987 klarte å enes om å redde ozonlaget). Norge har støttet det internasjonale målet om at 30 prosent av naturarealene bør vernes. Vår klima- og miljøminister Espen Barth Eide var en viktig drivkraft på møtet. Han har nå opparbeidet stor fallhøyde nasjonalt og vi ønsker ham lykke til.

I 2030 skal Norge rapportere til FN om vår naturtilstand – ikke bare om vi har stoppet naturtapet, men om vi har klart jobben med å reparere og restaurere. For første gang skal Norge utarbeide et nasjonalt arealregnskap. Det som bokføres er ikke økonomisk kapital, men naturkapital. Slike verdier er ikke børsnotert, men på lang sikt enda viktigere.

REDD ØKOSYSTEMENE

Vi er på reise inn i fremtiden med to store problemer i bagasjen: Klimaendringer og tap av biologisk mangfold. Begge problemene påvirker økosystemene, og de må løses samtidig. Miljøpolitikken får imidlertid lett et enøyd fokus på klima, mens innsatsen for arts mangfoldet og naturtypene kommer i annen rekke. Det må rettes opp. Oppgaven er stor: Vi må redde økosystemenes evne til å fungere, til og med under helt nye miljøbetingelser.

Fremtiden vil trenge pollinerende insekter, meitemark og andre smådyr som lager matjord, organismer som renser vannet i bekker og elver, og sjeldenheter som kan gi oss nye medisiner. Dette er eksempler på økosystemtjenester – goder som naturen leverer så lenge den er i orden. Et fungerende økosystem leverer et helt sett av goder i ubegrenset tid fremover. Et skadet økosystem leverer færre goder. Et ødelagt økosystem leverer ingen.

For å opprettholde økosystemtjenestene må vi tenke større enn bare arts mangfold. Vi må bevare mangfoldet av biotoper og vi må sikre store nok naturområder til at arealkrevende og streifende dyr kan trives. Både vilt og fisk vandrer. Selv humler kan trenge å fly langt fra bolet for å finne næring. Bonden har nytte av at pollinerende insekter trekker til bærbusker og frukttrær fra omgivende kantsoner og skogspartier – kanskje kilometervis unna. I vannforvaltningen må vi tenke hele nedbørsfelt,

altså alle elver og bekker som henger sammen i et system. I havet må vi redde de lange næringskjedene, fra ørsmå planktonalger, via større plankton som krill og pilormer, opp til småfisk, større fisk, sel og isbjørn. Selv de gigantiske bardehvalene lever av det lille planktonet. I dag trues havets plankton av en langsom forsuring.

Sammenhengende natur uten inngrep har en særlig verdi som robuste økosystemer, men slike områder blir stadig sjeldnere. I Sør-Norge ligger nå bare 5 % av arealene mer enn 5 km fra tyngre naturinngrep som vei, jernbane eller kraftlinjer. Disse arealene, som gjerne får betegnelsen «villmarker», ligger i stor grad i verneområder, og de som ligger utenfor krymper år for år. Myndighetene registrerer tapet, men stopper det ikke. Kommunene er for eksempel gitt frihet til å anlegge store, nye hyttefelt i de siste intakte fjellskogene, og vindindustrien står klar til å rykke inn i rester av intakt natur. Vi går mot en tilstand der «villmark» bare vil finnes i vernede områder. Er det et slikt Norge vi vil ha?

Skogvern er viktig fordi halvparten av våre rødlistede arter er skogslevende. Stortinget har vedtatt at 10 prosent av Norges skogareal skal vernes, men vi er bare halvveis. I det videre skogvernet bør man prøve å redde store, sammenhengende arealer av gammelskog. Snart finnes ikke lenger slike kandidater. Imens hogges det i de siste, biologisk viktige

Store verneområder med økosystemfunksjon er viktig. Her ser vi utover den planlagte Østmarka nasjonalpark nær Oslo. Foto: Sigmund Håggvar.

gammelskogene – ofte med statstilskudd. Store, intakte naturområder har mange kvaliteter. De inneholder flere arter enn små områder, og de har større og mer levedyktige bestander av hver enkelt art. Dermed er de «kildeområder» som kan spre arter og individer til omgivende arealer, både naturområder, kulturlandskap og bebyggelse. Ser du en toppmeis på ditt fuglebrett, er den kanskje klekket i et stort verneområde. Videre tåler store verneområder slitasje fra mennesker og «naturkatastrofer». Mens et lite skogsområde kan bli helt vindfelt i en storm eller lagt i aske ved en skogbrann, vil et stort skogslandskap med variert topografi og vassdrag ha beskyttede partier hvor vinden eller brannen ikke kommer til. I slike «lommer» i landskapet kan sårbare gammelskogsarter overleve og siden bre seg utover igjen når ny gammelskog utvikles. Et inngrepsfritt skogslandskap med naturlige våtmarker kan være en effektiv flomdemper, en sikker leverandør av rent vann, og et godt karbonlager. Landskapet kan være rikt på vilt, fisk og bær – og vi kan hente verdifulle naturopplevelser. Rekreasjonsverdi regnes i dag som en økosystemtjeneste. Det samme gjelder forskning og undervisning – inkludert «naturens hemmeligheter», altså kunnskap som ennå er skjult. Og hva med naturens egenverdi?

Men også menneskeformede landskap kan ha god økologisk funksjon. Det gamle, mosaikkformede kulturlandskapet med kantsoner, dammer, bekker, våtmark og skogholt leverte mange økosystemtjenester. Det var et historisk formet økosystem som fungerte godt etter menneskenes formål: Rik produksjon av mat og fôr, gode betingelser for pollinatorer, brukbar tilgang på rent vann, rikt dyre- og planteliv, inkludert vilt og fisk, og et estetisk tiltrekkende landskap. Dagens kulturlandskap har mistet mange av disse kvalitetene. De kan delvis gjenskapes, men da trengs en landbrukspolitikk som støtter småskaladrift og mosaikk og ikke ensidig oppmuntrer til større enheter og en homogenisering av landskapet. Pollinatoren sliter allerede. Og hvor finner du tilgang på naturlig rent vann i dagens kulturlandskaper? Økosystemtjenester forutsetter at større deler av naturen fungerer som en biologisk enhet.

Men er ikke klimakampen likevel det viktigste? For klimaendringene truer jo naturens mangfold og funksjoner. Jo, men klima og biomangfold henger sammen på flere måter. For det første er visse «klimatiltak» en trussel mot biomangfoldet. Hvis man må ødelegge natur i jakten på «grønn» energi, som ved vindkraftindustri, taper økosystemene. Norske naturområder er allerede sterkt påvirket av biotopødeleggelser, gjennomskjæringer og frag-

mentering, og vindindustriens inngrep kommer som en ekstra belastning. Andre grep, som strømsparing, energieffektivisering, etterisolering, solceller, jordvarme og varmepumper må prøves først.

For det andre vil vi i et fremtidig endret klima trenge alt det biomangfoldet som vi kan klare å få med oss. Hvorfor? Fordi et nytt klima vil skape andre typer økosystemer. For eksempel kan Sør-Norges granskoger bli erstattet av varmekrevende edelløvskog. Mange av dagens arter vil dø ut, men vi vet ikke hvilke. Vi vet heller ikke hvilke arter som kommer til å klare seg. Og ikke hvilke som vil bli «driverne» i de nye naturmiljøene og økosystemene. Arter som er sjeldne i dag kan bli morgendagens hverdagsarter, morgendagens viltarter, eller morgendagens pollinatorer. Heldigvis er en del edelløvskog vernet, med sine spesielle arter. Flere av disse artene kan få stor utbredelse og viktige funksjoner i fremtidens skogsøkosystemer. Det er bare ved å hegne om flest mulige arter i dag at vi kan håpe å redde mange nok arter til å sikre økosystemenes funksjoner i fremtiden.

Derfor er klimakamp og biomangfoldkamp like viktige. Vi er nødt til å ri begge hestene samtidig. Det må politikken avspeile.

Noen referanser

Berntsen, B. 2011. *Grønne linjer. Natur- og miljøvernets historie i Norge*. Unipub, 399 s.

Berntsen, B. 2013. *Død som en dodo – og andre fortellinger om truede arter*. Akademika forlag, 133 s.

Berntsen, B., Hågvar, S., Andersen, G. og Gram, J. 2014. *Naturglede og kamp i hundre år*. Naturvernforbundet i Oslo og Akershus 1914–2014, 161 s.

Berntsen, B. og Hågvar, S. 2015. *Norske miljøkamper. Hundre års historie og dagens frontlinjer*. E-bok utgitt av Naturvernforbundet i Oslo og Akershus. Fås ved å google «Norske miljøkamper».

Grevlingen nr. 5/2014. *Spesialutgave: Friluftsliv, naturopplevelse og livskvalitet*.

Hågvar, S. og Bøhmer Olsen, J. 2021. *Naturglede, økosorg og fremtidshåp*. (Dikt, skildringer og naturfoto). Naturvernforbundet i Oslo og Akershus.

Miljøverndepartementet 2009. *Naturopplevelse, friluftsliv og vår psykiske helse*. Rapport fra det nordiske miljøprosjektet "Friluftsliv og psykisk helse". T-1474. <http://www.regjeringen.no/upload/MD/Vedlegg/Rapporter/T-1474.pdf>

Mysterud, I. og Norderhaug, M. 1970. *Økopolitikk – naturvernets nye dimensjon*. Norsk natur 7, 24–27.

NOU 2013:10. *Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester*.

Råd for øko-filosofi 2010. *Arven og gleden – et festskrift til naturen*. Tapir akademiske forlag 264 s.

Størkersen, Ø. 2020. *Europeiske gribbebestander i god vekst. Vår Fuglefauna 4–2020*.

GODE NATUROPPLEVELSER

– en døråpner til refleksjon og engasjement

Hvor kommer viljen til naturvern fra? Hvorfor holder vi ut når det stormer, og hvorfor er gleden så stor når vi lykkes? Og hvordan har de tenkt, de som påstår å føle en dyp glede ved å leve naturvennlig?

Den gode naturopplevelsen er ikke bare en gave der og da, men den setter i gang noe inne i oss. Vi triggeres til ettertanke og refleksjoner. Hvis naturen oppleves som noe umistelig, har vi funnet en rik kilde i livet. Ja, naturen er i stand til å tenne selve livsgleden! Samtidig blir vi redde for å miste naturen, for vi er omgitt av krefter som gnager på den. Så blir vi noen ganger nødt til å sloss. Men uten den gode naturopplevelsen i bunnen får vi ikke styrke nok til å kjempe. Ikke utholdenhet nok til å gjennomføre sivil ulydighet. Ikke mot nok til å kreve respekt for naturen. Og ikke trygghet nok til å hevde at naturopplevelse skaper livskvalitet.

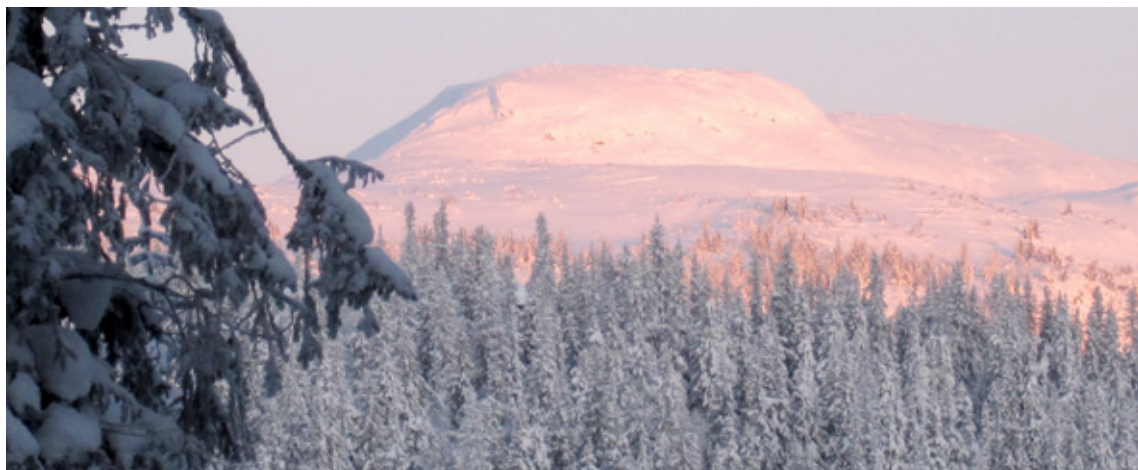
Økofilosofisk budskap: Gleden ved å leve naturvennlig

Vårt mentale forhold til naturen har to sider: På den ene siden den positive naturgleden og den dyptfølte omsorgen for naturen. På den andre siden økofrykten – eller økosorgen – for fremtiden. Tar man klimatrusselen og tapet av biologisk mangfold inn over seg, kan man i verste fall bli handlingslammet. Hvordan takler man denne situasjonen mentalt? Og hvor blir det av livsgleden?

I boka "Arven og gleden – et festskrift til naturen", utgitt av Råd for øko-filosofi, får vi hjelp til å tenke. Her møter vi et 40-talls personer med ulike bakgrunn og alder som har latt seg inspirere av na-

turen, og som på hver sin måte oppfordrer til en naturvennlig tenke- og levemåte. Boka oppfordrer oss til å si farvel til forbrukskulturen og lar oss forstå at en naturvennlig samfunnsutvikling er det eneste reelle alternativ.

Nils Faarlund sier det slik: Naturkontakt og gode naturopplevelser skaper *naturkjennskap*, som etter hvert kan gå over i *naturvennskap*. Dette er hans store livsprosjekt: å skape venner for den frie naturen. *Vennskapet overfor naturen* er en dyptfølt omsorg for, og ansvar for, naturen og dens mange livsformer. Det innebærer både mye naturglede og en naturlig sorgfølelse over at natur og arter forsvinner. Men også sorgfølelsen – det å eie sin smerte over naturødeleggelsene – kan motivere oss. Så sier Faarlund videre: Vennskap forplikter – også vennskap overfor naturen. Det hver enkelt av oss kan gjøre er å leve slik man burde, altså å leve naturvennlig. Det innebærer forsakelser. Slike forsakelser vil de fleste umiddelbart oppleve som negative, fordi man må tre ut av vårt ressurs- og energisløsende, moderne forbruksmønstre. Men for den som har en gjennomtenkt oppfatning om at et naturvennlig levevis er selve nøkkelen til den forandring som kloden krever, blir en ny livsførsel meningsfylt. Ja, da snus forsakelsene til en bevisst glede – en glede over å leve naturvennlig. Denne gleden kommer innenfra, og den er tuftet på en blanding av naturglede, en gjennomtenkt omsorgsfølelse, og en vilje til å bidra. En drivkraft som kommer innenfra har større slagkraft enn et gledesløst plikt-løp basert på instruksjoner og påbud utenfra.

Gode naturopplevelser bygger livskvalitet. Her tidlig morgen på Vegglifjell, Numedal. Foto: Sigmund Hågvær.

SETT OG SAKSET
av Ingunn Lund-Vang

Samepolitisk råd i Naturvernforbundet har fått eget samepolitisk råd. I tillegg til Lasse Eriksen Bjørn består samepolitisk utvalg av Mattis Danielsen (Røros), Ella Marie Hætta Isaksen (Oslo), Berit Johanne Guttorm Ballari (Tromsø), Berit Marie P.E. Eira (Kautokeino), Kjell M. Derås (Alta), Frode Elias Lindal (Alta) og Elise Sørensen (Natur og Ungdom/Alta). Samepolitisk råd er et rådgivende organ for landsstyret og politisk ledelse som har rett til å uttale seg internt ved behandling av saker som berører samiske rettigheter og interesser. Samepolitisk råd bør også rådføres i forbindelse med strategiprosesser for å peke på aktuelle områder der samiske rettigheter og interesser bør vurderes og vektlegges. – Vi oppretter dette rådet fordi samenes miljøkamp er vår miljøkamp. Mange samer er også medlemmer i Naturvernforbundet, og vi tror at et eget samepolitisk råd vil gjøre vårt samarbeid med samiske organisasjoner enda sterkere, sier Truls Gulowsen, leder i Naturvernforbundet.

Sakset fra naturvernforbundet.
no, skrevet av Tor-Bjarne Christensen, 06.02.2023

Omstridt ulvejakt i ulvesonen
Med staten v/Klima- og miljødirektoratet som

Stubbesitter

OVERSTÅTT

Juleribben er fortært i de tusen hjem. Så også i mitt. Og nyttårsloftene om mer grøntfôr tas opp igjen. Når så du og jeg forresten sist en levende gris? Du husker det kanskje ikke, du heller. Sannheten er visst at purkene er stuert bort i tranke bunkere hvor de så vidt har plass til å ligge ned. De blir kunstig befruktet, og smågrisene blir slaktet når de ikke lenger dier. Og purkene befruktes igjen. «Alle» liker stekt smågris. Mattilsynet, dette merkelige organet som skal passe på dyrenes ve og vel, har vært på uanmeldt besøk og funnet at mange av dem er bittskadet og ligget i hjel. Det var vi som avlet dem frem, og det var vi som, til slutt, sperret dem inne. Treffende beskrevet av lektor Kristoffer Hatteland Endresen i boken *Litt som oss selv. En fortelling om grisen*. (side 19). Rystende lesning, han jobbet et år som røkter. – Fytte grisen!

«Det rene, ubesmittede dyret / lever ennå i oss / i sjeldne stunder / av

vennskap / mellom sjelen og kjødet. / Solstunder / da livet synker inn i våre sanser / billedløst, nytt / som på den første dag.» skriver skogsarbeideren og dikteren Hans Børli i *Dyret i mennesket* (1962) i et forsøk på å fortelle oss hvor vi står blant dyrene, både de ville og de tamme. Vi har mye å takke Hans Børli for når det gjelder samforstand oss levende imellom. Dyrevern er en ektefødt del av naturvernet, men Senterpartiet i regjering strøk den årlige støtten til foreningen NOAH – for dyrenes rettigheter for i år. Ikke akkurat heldiggriser!

I disse jule- og nyttårsdagene med snø, vind og regn om hverandre, fikk min kjære hundevann Leika og jeg likevel noen fine turer i skogbrynnene midt mellom Lauvtjern og Lauvåsen. Med piggstøvler, må be – det er bare Leika som har klør. Ingen fall, ingen brudd – svineflaks!

Den edle bonde skjøtter om sine dyr. Vi høres av.

KreativStrek/Sundhell

DIKT

Av Sigmund Hågvar

Mening

Når fremtidens natur
avhenger av oss:
Blir det ansvarsfullt
å være naturverner.
Blir det meningsfullt
å holde på.
Blir det viktig
å la seg inspirere
av dem som lyktes
før oss.

VI LAGER MØTEPlass FOR ALLE NATUR- OG MILJØINTERESSERTE

Sted: Kaffistova, Kristian IVs gate 2
Første møtekveld: 14. mars fra kl 18:00

NOA, Naturvernforbundet i Oslo og Akershus har tatt initiativ til en møteplass hvor natur- og miljøinteresserte kan møtes for uforpliktende samvær. Vi ønsker å skape et sted hvor både medlemmer og andre kan droppe inn for å treffe likesinnede, ha interessante samtaler og sosialt samvær. Er du sulten eller tørst kan Kaffistova by på en rikholdig meny. Andre tirsdag i hver måned (ikke juli/august) samles vi på Kaffistova fra 18:00 til 21:00. Vi får et eget rom i underetasjen.

Tillitsvalgte i fylkeslaget og/eller lokallag vil være vertskap. Vi håper også etterhvert å kunne tilby foredrag eller andre overraskelser.

Velkommen!

LOKALLAG I NOA

Sist oppdatert: februar 2023

Send rettelser til noa@noa.no

Naturvernforbundet i Asker

Kontaktperson: Jan Häusler, 982 99 667, asker@noa.no

Naturvernforbundet i Bærum

Kontaktperson: Kari Balke Øiseth, 905 18 537, baerum@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet i Groruddalen

Kontaktperson: Helge Braathen, 992 28 966, groruddalen@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet på Jevnaker

Kontaktperson: Jan Wilhelm Holst, 959 38 698, janwholst@hotmail.no

Naturvernforbundet i Lillestrøm

Kontaktperson: Sverre Solberg, 959 98 790, lillestrom@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet i Lørenskog

Kontaktperson: Tom Clark, 977 10 561, lorenskog@naturvernforbundet.no / clarkgorko@gmail.com

Naturvernforbundet i Nannestad/Gjerdum

Kontaktperson: Todd Nore, 932 31 716, todd_nore@hotmail.com

Naturvernforbundet i Nes

Kontaktperson: Karin Olsen, 419 20 615, nes@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet på Nesodden

Kontaktperson: Peter Schjølberg, 908 46 613, peterschjo@gmail.com

Naturvernforbundet i Nittedal

Kontaktperson: Hanna Hånes, nittedal@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet i Nordre Follo

Kontaktperson: Bjørn Gunnar Ganger, nordrefollo@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet i Oslo Nord

Kontakt: oslonord@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet i Oslo Sør

Kontaktperson: Ingvild Melvær Hanssen, oslosor@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet i Oslo Vest

Kontaktperson: Colin Murphy, 481 43 588, oslovest@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet i Oslo Øst

Kontaktperson: Torgeir Vestre, 417 58 650, osloost@naturvernforbundet.no

Naturvernforbundet i Ås

Kontaktperson: Eline Ziener Antonisen, aas-nnv@naturvernforbundet.no

Naturvernstudentene i Oslo

Kontaktperson: Ingebjørg Marie Thorkildsen, natstudoslo@gmail.com

Naturvernstudentene NMBU

Kontakt: naturvern@nmbu.no

kNUst Oslo

Kontakt: knust.oslo@nu.no

KONTAKTPERSONER I REGIONER UTEN LOKALLAG

ENEBAKK

Kontaktperson: Kjell Arild Ødegård, 473 82 810

AURSKOG-HØLAND

Kontaktperson: Yvonne Ødegaard, 477 12 456, yvonneodegaard@gmail.com

KONTAKTPERSONER NATUR OG UNGDOM

Oslo Natur og Ungdom Kontaktperson: Aurora Gozzi Tobiassen, 406 43 348, aurorat@nu.no

Viken Natur og Ungdom Kontaktperson: Nora Havstein Håpnes, 416 25 500, norah@nu.no

KONTAKTPERSONER I NOAS TEMALAG

Fjordgruppa: Jan Magnusson, jamagnu@online.no

Frønsvoll: Jens Martin Bertheussen, fv@noa.no

Markagrappa: Bjørn Faafeng, bjanfa@gmail.com

SETT OG SAKSET av Ingunn Lund-Vang

→
pådriver felles det ulv innenfor ulvesonen. << – Naturvernforbundet aksepterer ikke at ulv – som en kritisk truet art – forvaltes på denne måten. Siden dagens ulvebestand allerede ligger innenfor vedtatte bestandsmål, sier vi nei til ulvejakt i ulvesonen, sier Naturvernforbundets leder Truls Gulowsen på Naturvernforbundets nettside i saken <<Skuffende vedtak om ulvejakt>>, datert 13.01.2023.

Kan bli ulovlig å slippe ut kloakk fra fritidsbåter i Oslofjorden: – Båtfolk må også betale
Forbudet vil ramme flere hundre tusen fritidsbåteiere. Et forbud mot å slippe ut septik fra fritidsbåter i Oslofjorden kan snart være en realitet. Miljødirektoratet og Sjøfartsdirektoratet anbefaler nå et forbud mot tømming av kloakk i fjorden, etter å ha utredet konsekvensene for fritidsbåteiere, kommuner og havneansvarlige. I dag kan kloakken fra båtene gå rett i sjøen så lenge de er over 300 meter fra land. Direktoratene foreslår at den nye forskriften skal tre i kraft allerede 1. juli 2023. De anbefaler et forbud og skisserer to løsninger: Et generelt forbud mot tømming av kloakk i Oslofjorden og et krav om at alle båter er rigget slik at de kan tømme septik i tømmestasjoner.

Sakset fra nrk.no, 07.02.2023

ÅRSMØTE 2023

NATURVERNFORBUNDET I OSLO OG AKERSHUS

Det innkalles med dette til NOAs årsmøte 2023, tirsdag 21. mars kl. 18.00
Sted: Norges idrettshøgskole, auditorium Utsikt. Adresse: Sognsveien 220, 0863 OSLO.
Adgang til lokalet og rommet er universelt utformet.

Årsmøtedeltakere inviteres til omvisning og enkel servering på NOAs kontor
på Søndre Sandås, Sognsveien 231 fra kl 16–17.30.

Årsmøtet er NOAs høyeste organ. Alle medlemmer som har betalt kontingent for 2022 eller for 2023 innen utgangen av januar har møte- og talerett. Utsendinger fra NOAs medlemslag, samt NOAs styre har rett til å møte på årsmøtet med tale-, forslags- og stemmerett. Som medlemslag regnes lokallag, temalag, studentlag, Oslo Natur og Ungdom og Akershus Natur og Ungdom.

Registrering åpner kl. 17:15. **Merk:** Deltakere registrert etter kl. 17:45 gis ingen rett til å erstatte utsendinger som ikke møter eller plasser som av annen årsak ikke er besatt av medlemslaget, ei heller rett til å delta som utsending for områder uten lokallag.

PÅMELDING (frist: senest søndag 19. mars):

Valgte utsendinger meldes inn fra medlemslagene via utsendt påmeldingsskjema eller til noa@noa.no. Øvrige medlemmer kan melde seg på årsmøtet via påmeldingsskjema tilgjengelig på www.noa.no, til noa@noa.no eller telefon 22 38 35 20.

SAKSLISTE

1. Godkjenning av innkallingen

2. Konstituering; valg av møteledere, referenter og underskrivere av protokollen, godkjenning av forretningsorden
3. Årsberetning for 2022
4. Årsregnskap for 2022, samt revisjonsberetningen
5. Budsjett for 2023
6. Arbeidsprogram
7. Valg av styreleder, styremedlemmer, varamedlemmer og revisor
8. Valg av valgkomité

Sakspapirene inklusiv styrets forslag til forretningsorden for årsmøtet vil bli sendt til medlemslagene, samt bli lagt ut på www.noa.no senest to uker før årsmøtet.

VIKTIGE FRISTER

- Tirsdag 14. mars: Frist for å melde inn forslag til kandidater til valg, alternativt til valgkomitéens innstilling.
- Søndag 19. mars: Påmeldingsfrist.
- Tirsdag 21. mars kl 08:00: Frist for å melde inn nye forslag til arbeidsprogrammet. Etter denne fristen aksepteres kun forslag til endringer i allerede innsendte / presenterte forslag.

For praktiske spørsmål, ta kontakt med Håkon Eide Gundersen, haakon@noa.no, 45242528.
For spørsmål til styret, ta kontakt med Nikolai Norman, nikolainorman@gmail.com.

Styret ønsker alle VEL MØTT!

Naturvernforbundet
Oslo og Akershus